

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Karl Hugo Fjellström

Rättssäkerhet vs. effektivitet

En rättsvetenskaplig studie om det föreslagna kronvittnessystemet och förhållandet mellan effektivitet kontra rättssäkerhet i domstolsprocessen

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Karol Nowak

VT22

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR.....	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte & frågeställningar.....	7
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Metod och material	8
1.5 Forskningsläge	9
1.6 Disposition	9
2 HISTORISK TILLBAKABLICK	10
2.1 Strafflindring	10
2.2 Tidigare överväganden kring kronvittnen	11
2.3 NJA 2009 s. 599	14
3 DET SVENSKA KRONVITNESSYSTEMET	16
3.1 SOU 2021:35 En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring	16
3.2 Urval av remissvar	21
3.2.1 Sveriges advokatsamfund	21
3.2.2 Lagrådet	23
3.3 Det norska kronvitnessystemet.....	25
4 ANALYS OCH SLUTSATSER	27
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	33

Summary

The following essay investigates the proposed crown witness legislation, by initially describing the applicable law and the concrete law proposal, in order to answer the purpose of the essay.

To give the reader a greater understanding of why a crown witness system hasn't previously been established, the essay describes how mitigation of punishment has been developed in Swedish law, and how crown witnesses have been mentioned in connection to this. The essay finds that the current mitigation system has its beginning in a law reform that came into force in 1989, and that the next major change took place in 2015 when a new basis of mitigation was established, for participation in the investigation of one's own crime. As far as crown witnesses are concerned, this has been discussed several times in various reports, both in a briefly manner but also with greater focus sometimes.

Eventually, this led to an investigation in which crown witnesses were investigated on its own, instead of being discussed in connection with other matters. The inquiry finds that a new basis for mitigation of punishment should be introduced for participation in the investigation of someone else's crime as part of countermeasures to serious, organized crime and to increase prosecution.

The prosecutor and the defendant shall be given an opportunity to cooperate, and if the information meets a certain criteria, the prosecutor is to form an opinion about the size of the mitigation of punishment and send a sanction proposal along with the lawsuit to the court. This is only the prosecutor's assessment of the matter, and the court should not be bound by this.

Most of the referral bodies supported the proposal, mainly due to the efficiency the proposal entails, but the essay also describes some of the referral bodies who disapproved of the proposal and the arguments made against such a system. The essay then describes how the implementation of a crown witness system has taken place in Norway, so that the reader can get a better understanding of how it would theoretically work in Sweden.

The analysis part of the essay discusses whether the proposal can be considered legally secure and compatible with several legal procedural principles. The essay finds that it is possible to argue that the proposal is well-balanced and that it should not conflict with legal security, and that it is in line with practice from the European Court of Justice. However, the unregulated application of the system in the proposal risks creating inconsistent and unpredictable practice, where equal treatment is also disregarded, as well as legal security.

Finally, the essay discusses whether efficiency considerations should take precedence, and if the proposal's contradiction to some of these principles impedes the introduction of the legislation. Due to how the Swedish democracy is built and the rule of law, the essay finds that it is too dangerous to override the rule of law and legal security to achieve a more effective prosecution system. Therefore, the proposal should not be introduced with regard to the risks and to protect the Swedish legal process and the rights of the defendants.

Sammanfattning

Följande uppsats behandlar det föreslagna kronvitnesssystemet, genom att inledningsvis redogöra för gällande rätt och det konkreta författningsförslaget, för att sedan besvara uppsatsens syfte med hjälp av det material som framlagts.

För att ge läsaren en utökad förståelse för den historiska aspekten, och varför det inte tidigare instiftats ett kronvitnesssystem, redogörs för hur strafflindring har utvecklats i svensk rätt, samt hur kronvittnen har nämnts i samband med detta. Uppsatsen finner att det nuvarande strafflindringssystemet har sin början i den lagreform som trädde i kraft 1989, och att nästa stora förändring skedde 2015 när en ny strafflindringsgrund lades till om medverkan till utredningen av egen brottslighet. Vad gäller kronvittnen har detta diskuterats flertalet gånger i olika betänkanden, till en början översiktligt och därefter med större fokus.

Till slut gav detta upphov till en utredning där kronvittnen behandlades som en egen utredningsfråga. Utredningen finner att det bör införas en ny strafflindringsgrund vid medverkan till utredningen av annans brottslighet som en del av motverkandet av allvarlig, organiserad brottslighet och för att öka lagföringen. Åklagaren och den tilltalade ska samarbeta för att åklagaren ska kunna bilda sig en uppfattning kring strafflindringens storlek, och slutligen ska ett påföljdsförslag skickas in till domstolen med stämningsansökan. Domstolen ska dock inte vara bunden av detta.

En stor del av remissinstanserna tillstyrkte förslaget, främst med anledning av den effektivitetshänsyn förslaget innebär. Uppsatsen skildrar dock även några av de remissinstanser som avstyrkte förslaget och redogör för argumenten mot ett sådant system. Därefter behandlas hur implementeringen av ett kronvitnesssystem har fungerat i Norge, för att få en bättre bild av hur det skulle fungera i Sverige.

I uppsatsens analysdel diskuteras om förslaget kan anses vara rättssäkert och vara förenligt med grundläggande rättsprocessuella principer. Uppsatsen finner att det är möjligt att argumentera för att förslaget är väl avvägt och att det vid rätt tillämpning inte bör strida mot rättssäkerheten i linje med Europadomstolens praxis. Den i förslaget oreglerade tillämpningen av systemet riskerar dock att skapa en oenhetlig och oförutsebar praxis, där likabehandling åsidosätts, och likaså rättssäkerheten.

Sammanfattningsvis tar uppsatsen ställning till om effektivitetshänsynen bör ha företräde, och om införandet av bestämmelsen hindras av diskrepansen gentemot principerna. Med anledning av den svenska demokratins och rättsordningens grundbultar menar uppsatsen att det är alltför farligt att åsidosätta rättssäkerheten för att uppnå ett mer effektivt lagföringssystem. Med beaktande av att det riskerar att strida mot den svenska rättssäkerheten, bör författningsförslaget inte införas för att skydda den svenska domstolsprocessen och de tilltalades rättigheter.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
RF	Regeringsformen (1974:152)
EKMR	Europakonventionen om mänskliga rättigheter
HovR	Hovrätt
TR	Tingsrätt
SOU	Statens offentliga utredningar
Prop.	Proposition
EU	Europeiska unionen
Brå	Brottsförebyggande rådet
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Dir.	Kommittédirektiv

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Den 21 november 2019 presenterade regeringen ett kommittédirektiv, i syfte att stävja ökningen av skjutningar, narkotikabrott, rån och utpressning inom ramen för kriminella nätverk.¹ Med tanke på de svårigheter som finns i att utreda brott i dessa sammanhang presenterade regeringen ett antal potentiella åtgärder, för att stärka rättsprocessen och öka lagföringen. Ett av dessa förslag var införandet av en ny strafflindringsgrund, genom en möjlighet till strafflindring för den som medverkar till utredning av någon annans brottslighet, så kallade kronvittnen.

Kommittédirektivet resulterade i SOU 2021:35 *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring*, där ett konkret författningsförslag presenterades i enlighet med direktivets lydelse. Utredningen analyserar, redogör och lämnar förslag till olika lösningar vad gäller tillämpningen och införandet av ett kronvitnesssystem.

Med utgångspunkt i detta aktualiseras frågan hur ett sådant system kan tänkas inverka på den svenska domstolsprocessen, varpå det förefaller som befogat att undersöka utredningen och dess eventuella följder.

¹ Jfr. Dir. 2019:85.

1.2 Syfte & frågeställningar

Syftet med denna framställning är att undersöka hur det föreslagna kronvitnesssystemet förhåller sig till den grundlagsstadgade rättssäkerheten i domstolsprocessen. Granskningen ska därutöver redogöra för hur kronvittnen har diskuterats i tidigare rättsutredningar samt hur kronvittnen tillämpas i andra länder.

- Är det föreslagna kronvitnesssystemet kompatibelt med rättssäkerheten i domstolsprocessen?
- Vilket av följande intressen, att öka effektiviteten och lagföringen i den svenska rättsordningen kontra att skydda domstolsprocessens rättssäkerhet, bör väga tyngst i den svenska rättsordningen?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen kommer att utforska det föreslagna svenska kronvitnesssystemet. Således ska uppsatsen inte diskutera hur ett annorlunda svenskt kronvitnesssystem skulle se ut. Andra former av kronvitnesssystem, såsom plea-bargaining, är avgränsad i följande framställning.

Framförallt den generella rättssäkerheten för den tilltalade i domstolsprocessen diskuteras. Andra fri-och rättigheter i samband med domstolsprocessen, och för andra aktörer i denna, är inte ett fokusområde i följande text. På grund av uppsatsens begränsade omfattning finns det tyvärr inte utrymme att ge en heltäckande bild av den svenska rättegångsprocessen, straffflinring, tidigare rättsutredningar där kronvitnesssystem har diskuterats, de olika remissvaren till den aktuella utredningen samt hur olika länder tillämpar sina respektive kronvitnesssystem.

Genom att avgränsa urvalet eftersträvas att uppsatsens syfte besvaras så ändamålsenligt som möjligt och att läsaren ges en rättvis bild av det uppsatsen försöker utreda och förmedla. Avslutningsvis ämnar den komparativa delen av uppsatsen att visa hur en likartad rättsordning i förhållande till Sverige fungerar med ett kronvitnesssystem. Uppsatsen ska däremot inte göra en komparativ analys mellan olika länders kronvitnesssystem.

1.4 Metod och material

Följande uppsats använder sig av den rättsdogmatiska metoden för att besvara syfte och frågeställningar. Den huvudsakliga uppgiften för denna metodlära är att tolka och systematisera gällande rätt, för att därefter applicera detta på ett rättsligt problem.² I förevarande fall handlar det om kronvitnesssystem kontra rättssäkerhet, samt hur avvägningen bör se ut mellan dessa intressen.

Centralt för uppbyggnaden av uppsatsen är förhållandet mellan de lege lata respektive de lege ferenda. Den gällande rätten ska redovisas som de lege lata, medan det föreslagna systemet ska diskuteras med utgångspunkt i en lege ferenda argumentation.³ På detta sätt tar sig uppsatsen rättsanalytisk, då den inte uttryckligen, men indirekt, försöker presentera alternativa lösningar till den föreslagna ordningen, det vill säga hur rätten borde vara.⁴

Det material som används, med beaktande av den valda metodläran, är de huvudsakligen allmänt accepterade rättskällorna, det vill säga lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten samt i begränsad omfattning juridisk doktrin.⁵

² Kleineman (2018) s. 21 f.

³ Peczenik (1995) s. 313.

⁴ Kleineman (2018) s. 36.

⁵ Ibid. s. 21.

Med tanke på kronvitnesssystemets obefintliga reglering i svensk lagstiftning, ges bestämmelser om strafflindring och lagförarbeten där kronvittnen nämns en framskjuten roll. Även HD:s avgöranden redovisas i viss mån för detta ändamål.

1.5 Forskningsläge

Då ett kronvitnesssystem aldrig funnits i den svenska rättsordningen innebär det att den juridiska doktrin som finns på området är begränsad. Det bör dock nämnas att det finns flertalet kandidatuppsatser respektive examensarbeten vilka behandlar kronvittnen utifrån olika perspektiv.

Dessa kommer inte redogöras för i denna uppsats, men det framstår som relevant att belysa att det finns vidare läsning på området. Då forskningen kring kronvittnen är begränsad samt att den i uppsatsen aktuella utredningen är förhållandevis aktuell, förefaller det som lämpligt att vidare forska om detta rättsområde.

1.6 Disposition

Uppsatsen inleds med en historisk tillbakablick genom att beskriva hur strafflindring har utvecklats i svensk rätt samt genom att redogöra för olika övervägningar av kronvitnesssystem i olika lagförarbeten.

I nästa del diskuteras den aktuella utredningen och hur det svenska kronvitnesssystemet bör utformas utifrån utredningens förslag, följt av hur utredningen har bemötts av vissa remissinstanser.

Därefter behandlas det norska kronvitnesssystemet för att belysa hur det har implementerats i en annan rättsordning och vilket resultat det har fått. Slutligen analyseras det ovannämnda materialet och frågeställningarna besvaras.

2 Historisk tillbakablick

2.1 Strafflindring

År 1989 reformerades det svenska rättssystemet med avseende på straffmätning och påföljdsval, då den dåvarande regleringen inte ansågs vara tillräcklig gynnsam för att främja förutsebarhet och enhetlighet i den svenska straffrättskipningen.⁶

Resultatet av att propositionen röstades igenom var, bland annat, införandet av två nya kapitel i brottsbalken (kap. 29–30).⁷ Regeringen ämnade skapa allmänna regler om hur omständigheterna i det enskilda fallet skulle kunna påverka påföljdsvalet och straffmätningen och i vilken omfattning detta skulle få ske.⁸

Genom detta blev lagstiftningen mer detaljerad, med en icke uttömmande uppräkningslista av vad domstolen skulle bedöma som försvårande respektive förmildrande omständigheter, samt omständigheter hänförliga till gärningspersonens personliga förhållanden vid straffmätningen.⁹

Den aspekt att den tilltalade medverkar i utredningen vad gäller sin egen brottslighet är något som nämndes kortfattat i propositionen. Regeringen erkände att det var något som togs i beaktning i praxis, men att åsikterna gick isär, varpå det inte blev en del av strafflindringsgrunderna.¹⁰

⁶ Prop. 1987/88:120 s. 1.

⁷ Ibid. s. 42.

⁸ SOU 1986:14 s. 418.

⁹ Prop 1987/88:120 s. 42.

¹⁰ Ibid. s. 39.

År 2015 utökades bestämmelsen om strafflindring för den som frivilligt angett sig till att även omfatta hänsyn till att den tilltalade erkände eller på annat sätt medverkade till utredningen av brottet, framförallt vid allvarliga och svårutredda brott.¹¹

Anledningen till den reformen var att effektivisera brottsutredningarna och ge incitament till att medverka i utredningen och åstadkomma snabbare avgöranden. Bestämmelsen skulle inte täcka erkännande av brott, utan aktiv medverkan som bidragit positivt och märkbart till utredningen.¹² Denna lagreform är den senaste i ledet vad gäller nya strafflindringsgrunder.

2.2 Tidigare överväganden kring kronvittnen

Innan läsaren får ta del av utredningen om ett svenskt kronvitnesssystem, är det relevant att dessutom redogöra hur kronvittnen har diskuterats i lagförarbeten tidigare.

Kronvittnen diskuterades sparsamt i betänkandet SOU 1986:14 *Påföljd för brott: (om straffskalor, påföljdsval, straffmätning och villkorlig frigivning m.m.)*. Det föreskrevs att stor osäkerhet råder vad gäller vilka omständigheter som ska påverka påföljdsvalet och straffmätningen, samt i vilken omfattning det ska ske.

I detta avseende diskuteras kronvittnen som ett exempel, huruvida dessa bör ges fördelar vid påföljdsbestämningen och även hur man ska bedöma den tilltalades medverkan vid utredningen av egen brottslighet.¹³

Senare i betänkandet, i samband med att strafflindring vid frivilligt angivande berördes, diskuterades kronvitnesssystem återigen. Det fastslogs att det inte fanns avsikt att införa ett kronvitnesssystem i Sverige.

¹¹ Prop. 2014/15:37 s. 1.

¹² Ibid. s. 15 ff.

¹³ SOU 1986:14 s. 418.

Fördelar med ett sådant system, som att det skulle underlätta polisens arbete med att avslöja och utreda brottslighet redogjordes för, samtidigt som det ansågs vara behäftat med nackdelar. Detta innefattade bland annat att skvallrande direkt skulle uppmuntras och att dominerande brottslingar skulle kunna ljuga om svagare individer för att försöka skaffa sig fördelar utan att behöva oroa sig för hämnd eller andra konsekvenser.¹⁴

Betänkandet belyser även en konstitutionell svårhet med ett kronvitnesssystem, då det skulle innebära att den som vittnar erhåller fördelar genom detta. Enligt den svenska straffprocessrätten är det inte polisen, eller åklagaren för den delen, som ska avgöra vilken straffnedsättningsgrund som ska tillämpas, utan domstolen. Detta skulle enligt betänkandet kunna leda till att polis och åklagare förespeglar större fördelar än vad domstolen slutligen dömer ut, för att ge incitament att medverka.¹⁵ Slutligen menade betänkandet att det därför var bättre lämpat för det svenska straffsystemet att inte införa ett kronvitnesssystem.

I SOU 2005:117 *Ett effektivare brottmålsförfarande – några ytterligare åtgärder* nämns kronvitnesssystemet återigen och med en tydlig slutsats att ett sådant system inte ska införas i den svenska rättsordningen. Detta främst på grund av svårigheten att bedöma effektivitetsvinsterna av systemet samt frågan vad gäller bevisvärdet av de lämnade uppgifterna. Utredningen konstaterade att så länge det handlar om uppgifter som lämnas om sin egen brottslighet, finns det nästintill inga incitament att lämna felaktiga uppgifter om strafflindring är aktuellt.¹⁶

¹⁴ SOU 1986:14 s. 452.

¹⁵ Ibid. s. 453.

¹⁶ SOU 2005:117 s. 88.

Dynamiken blir dock annorlunda när det handlar om att delge uppgifter kring någon annans brottslighet, då att lämna felaktiga uppgifter inte innebär att man belastar sig själv och att man dessutom kan få ut fördelar tack vare det. Med denna aspekt i åtanke menar utredningen att uppgifternas potentiella tvivelaktiga bevisvärde leder till att ifrågasätta kronvitnesssystemet och om det verkligen kan öka effektiviteten i brottsutredningarna.¹⁷

Frågan behandlades fortsättningsvis i prop. 2014/15:37 *Strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet*. Propositionen är tydlig med att ett system med kronvittnen inte övervägs i sammanhanget. Vidare menar propositionen att ett system med strafflindring vid medverkan av egen brottslighet skiljer sig åt ett kronvitnesssystem. Detta då bevisvärdet av de uppgifter som lämnas av kronvittnen samt hur övriga medtilltalades rätt till en rättvis rättegång påverkas är aspekter som endast är aktuella i ett kronvitnesssystem.¹⁸

Vissa av remissinstanserna uttryckte en oro över att den nya regleringen kring strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet indirekt kan ge upphov till ett kronvitnesssystem. Regeringen avfärdade denna farhåga genom att tillförsäkra att det endast är uppgifter som rör den tilltalades egen brottslighet som är av intresse och som kan föranleda strafflindring.¹⁹

Den sista utredningen som behandlas i denna del är SOU 2019:38 *Stora brottmål – nya processrättsliga verktyg*. Utredningen behandlade den svenska processrätten i förhållande till stora brottmål. Utredningen behandlade endast medverkan vid egen brottslighet, men gjorde ändå relevanta uttalanden om medverkan vid andras brottslighet.

¹⁷ SOU 2005:117. s. 88.

¹⁸ Prop. 2014/15:37 s. 15.

¹⁹ Ibid. s. 16 ff.

Det föreskrevs att det fanns en gränsdragningsproblematik mellan utredningens överväganden och ett kronvitnesssystem. Detta eftersom uppgifter som lämnas om egen brottslighet i stora, komplexa brottsmål kan underlätta utredningen av andras brottslighet i samma händelseförlopp.²⁰

En misstänkt som berättar om hens inblandning leder indirekt till att den misstänkte delger information om annans brottslighet i utbyte mot potentiell strafflindring. Genom uppgifternas potentiella betydelse i utredningen av andras brottslighet, menade utredningen att det indirekt skulle innebära en reell övergång till ett system med kronvittnen. Utredningen konstaterade att den nuvarande svenska ordningen innebär att uppgifter om egen brottslighet kan underlätta utredningen av annans brottslighet, men att detta inte kan läggas till grund för strafflindring, då endast uppgifters värde i förhållande till egen brottslighet kan påverka straffmätningen.²¹

2.3 NJA 2009 s. 599

I NJA 2009 s. 599 behandlades frågan om tillämpning av billighetsskäl vid påföljdsbestämning, särskild vad gäller möjligheten till strafflindring då en tilltalad har avslöjat medtilltalades delaktighet. I förevarande rättsfall fanns inte regleringen kring strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet vid brottets avgörande.

Åtalet berörde försök till mord och allmänfarlig ödeläggelse, samt anstiftan och medhjälp därtill. En av de tilltalade avslöjade under målets gång vilka som medverkade till brotten, vilket aktualiserade för HD att bedöma huruvida detta skulle föranleda ett mildare straff, trots att det inte fanns en uttrycklig strafflindringsgrund som reglerade detta.

²⁰ SOU 2019:38 s. 134 f.

²¹ Ibid. s. 135 f.

HD hänvisade till prop. 1987/88:120 *Om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.)* om att rätten ska beakta omständigheter vid påföljdsbestämningen som inte hänför sig till brottet i sig.²² Enligt den dåvarande lydelsen för 29 kap. 5 § 1 st. BrB uppräknades olika omständigheter vilka kunde läggas till grund för strafflindring. Den åttonde punkten enligt ovan nämnda paragraf gav domstolen en mer allmänt hållen möjlighet att ta skälig hänsyn till omständigheter som rör gärningspersonens person eller händelser som inträffat efter brottet vilket påkallar ett lägre straff. I förarbetena sades det att denna bestämmelse hade samma värde som de mer detaljerade punkterna i uppräknningen av strafflindringsgrunder.²³

Därefter diskuterade HD om kronvittnen och hur ämnet berördes i SOU 1986:14 vid framtagandet av paragrafen 29 kap. 5 § BrB. Trots detta menade departementschefen att dåvarande 29 kap. 5 § 1 st. p. 8 BrB, utan att specificera rekvisiten för uppfyllande, kunde användas för att vid straffmätningen beakta att en gärningsperson hade avslöjat sina medgärningspersoner, ett så kallat kronvittne.²⁴

HD fastslog sedermera att 29 kap. 5 § BrB handlar om billighetshänsyn, varpå en tillämpning av strafflindring med samhällets intresse av att utreda brott som skäl, inte överensstämde med den dåvarande regleringen. Med bakgrund av detta framhöll HD att den tilltalades hjälp i målet inte utgjorde skäl för strafflindring enligt 29 kap. 5 § BrB.

Trots denna bedömning resonerade HD därefter kring effekterna av att den tilltalade hade delgett information i utredningen av andras brottsmål. Denna aspekt ledde till att HD ändock resonerade att de allvarliga påföljderna av att hen medverkade i utredningen, bör räknas den tilltalade till godo enligt 29 kap. 5 § 1 st. p. 8 BrB.

²² Prop. 1987/88:120 s. 43.

²³ Ibid. s. 95 f.

²⁴ Ibid. s. 92.

3 Det svenska kronvitnesssystemet

3.1 SOU 2021:35 En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring

År 2021 publicerades utredningen SOU 2021:35 *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring*. Som följer av utredningens namngivning var fokusområdet att stärka och utveckla den svenska straffprocessrätten på olika vis genom diverse författningsförslag. Ett av dessa författningsförslag innefattade införandet av en ny strafflindringsgrund, vid medverkan till utredningen av annans brott.

Som tidigare redogjorts för har kronvittnen behandlats flertalet gånger i olika lagförarbeten. Förevarande utredning utgör dock det första konkreta författningsförslaget och utredning av ett svenskt kronvitnesssystem. Utredningen fastslår inledningsvis att det som påkallar uppdraget är att överväga behovet av och lämpligheten i en ordning med kronvittnen, utifrån brottsbekämpande myndigheters svårigheter vid brott kopplade till kriminella nätverk.²⁵ Fortsättningsvis undersöker utredningen de för- och nackdelar med ett sådant system och gör en komparativ analys med länder där systemet redan har implementerats för att se hur det har använts och vilken effekt det har haft.

Innan utredningens övervägande och förslag presenteras kan det vara av värde att klargöra innebörden av begreppet kronvittne utifrån utredningens definition. Enligt utredningens direktiv är ett kronvittne ”en misstänkt som medverkar till utredning av någon annans brottslighet och därigenom får en mildare påföljd eller går fri från straff”.²⁶

²⁵ SOU 2021:35 s. 73.

²⁶ Ibid. s. 167.

Utredningen fastslår därefter att det inte finns någon allmän, objektiv definition av begreppet, men att det rimligtvis bör innefatta det faktum att en tilltalad som medverkar i utredningen av annans brottslighet åtnjuter fördelar i den brottsutredning där hen förekommer.

Inledningsvis kan återigen lyftas fram att utredningens författningsförslag är att införa en möjlighet för domstolen att kunna beakta att en tilltalad har bidragit till utredningen av någon annans brott. Utredningen fastslår att kronvitnesssystem, enligt Europadomstolens rättspraxis, inte står i strid med art. 6 i EKMR om rätten till en rättvis rättegång.²⁷ Det uppställs dock krav för denna ordning, däribland att den som lämnar uppgifterna gör det av fri vilja och inte för att den indirekt känner sig tvingad att erkänna på grund av en betydande skillnad i strafflindringen samt att den tilltalade har full insikt om konsekvenserna och inte blir pressad att belasta sig själv.²⁸ Därutöver behöver en förkortad rättegång på grund av medverkan vid utredningen av annans brottslighet inte heller nödvändigtvis strida mot art. 6 i EKMR, så länge förfarandet är frivilligt från den tilltalades sida.²⁹

Utredningen bemöter vidare en invändning mot systemet, nämligen risken att det i högre grad skulle lämnas felaktiga uppgifter och att bevisvärdet sedermera sänks. Utredningen medger risken, men menar samtidigt att denna inte bör överdrivas. Både domstol och åklagare är vana vid att hantera personer i rättsprocesser som lämnar osanna uppgifter, och bevisvärdet skulle därför bestämmas efter sedvanliga metoder för bevisvärdering i brottmål.³⁰

²⁷ SOU 2021:35 s. 182 f.

²⁸ Ibid s. 183.

²⁹ Ibid s. 185.

³⁰ Ibid s. 229.

Farhågan kring att dominerande brottslingar skulle utnyttja systemet på svagare brottslingars bekostnad bemöts av utredningen genom att påpeka att andra länder med kronvitnesssystem, däribland Norge, inte upplever sådana problem kopplade till systemet.³¹ Utifrån denna aspekt menar utredningen att sannolikheten är låg att detta endast skulle inträffa i Sverige. Det hänvisas därutöver till en rapport av Brå, men avseende på risken för repressalier för kronvittnen, med syftet att visa att goda skyddsverktyg finns att tillhandahålla för att denna risk inte ska förverkligas.³²

Utredningens slutsats är det inte bör införas en ordning där åklagaren kan binda domstolen vad gäller påföljd. Istället föreslås en ny strafflindringsgrund, vilken ska beaktas vid straffmätningen respektive påföljdsvalet. Utredningen menar att om åklagaren kan binda domstolen i påföljdsfrågan försvåras allmänhetens insyn i rättsprocessen och därigenom kan förtroendet för den svenska rättsstaten undergrävas. Att utforma systemet som en strafflindringsgrund bygger dessutom vidare på en redan etablerad ordning i svensk straffprocessrätt.³³

Fortsättningsvis framhåller utredningen att den föreslagna utformningen är mer gynnsam utifrån likabehandlingsprincipen samt brottsofferperspektivet, jämfört med ett renodlat kronvitnesssystem. Detta då bedömningen görs av domstolen inom domstolsprocessens ramar, vilket ska ge upphov till att objektiva kriterier styr tillämpningen.³⁴

De förutsättningar som ska föreligga för att det ska finnas möjlighet till strafflindring, är att den tilltalade har medverkat till utredningen av annans brott för vilket är föreskrivet ett minimistraff på sex månaders fängelse. Detta ska även gälla uppgifter om försök, förberedelse samt stämpling till sådant brott ifall gärningen är belagd med straff.³⁵

³¹ SOU 2021:35 s. 228.

³² Brå 2019:10 s. 145 f.

³³ SOU 2021:35 s. 233.

³⁴ Lagrådsremiss, *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring*, s. 56.

³⁵ SOU 2021:35 s. 239.

Enligt utredningens förslag ska ett liknande krav som ställs vad gäller medverkan vid egen brottslighet, även tillämpas vid medverkan till utredningen av annans brottslighet. Uppgifterna ska vara av väsentlig betydelse för utredningen och föra denna framåt.³⁶ Detta innefattar redogörelser av omständigheterna kring brottet, men det kan även innebära utpekande av personer och anvisningar av betydelsefulla platser.³⁷

Väsentlighetsrequisitet betyder däremot inte att uppgifterna ska leda till ett visst resultat vad gäller åtal och lagföring, då en brottsutrednings fortskridande är beroende av flertalet omständigheter. Att ålägga ett sådant ansvar på den som medverkar till utredningen av annans brottslighet då denne inte kan styra hur brottsutredningens resultat vore oskäligt. I den, enligt utredningen exceptionella och ovanliga situationen, att två tilltalade ämnar lämna uppgifter om samma brott är det enligt utredningen effektivitetsprincipen som ska användas för ledning. Med andra ord är den föreslagna författningen inte menad för att avgöra om en tilltalad har uppgifter som kan tänkas medföra strafflindring. Den aktuella brottsutredningen där den tilltalade medverkar i ska påskyndas eller underlättas utifrån när uppgifterna lämnas.³⁸

Utredningen fastslår att det inte finns en fast tidsgräns för den tilltalade att medverka till utredningen av annans brottslighet. Det som ska vara avgörande är om det aktuella brottet har preskriberats, då uppgifterna i sådant fall inte kan anses ha väsentlig betydelse.³⁹ Därutöver anser utredningen att det finns ett värde i att tillåta tilltalade att lämna uppgifter om annans brottslighet trots att de själva inte har någon koppling till brottet. Detta med tanke på effektivitetshänsyn och brottsofferperspektivet, eftersom avgörande uppgifter om ett visst brott riskerar att gå förlorade ifall det inte finns incitament att medverka.⁴⁰

³⁶ SOU 2021:35 s. 239.

³⁷ Lagrådsremiss, *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring*, s. 59.

³⁸ Ibid. s. 58 f.

³⁹ Ibid. s. 60.

⁴⁰ SOU 2021:35 s. 237.

Vid förhöret av den misstänkte gärningspersonen, som ämnar att medverka vid utredningen av annans brottslighet, ska denne ha rätt att ha sin försvarare närvarande. Enligt den ordning som undersökningsledaren bestämmer, ska försvararen även få möjlighet att ställa frågor vid förhöret.⁴¹ Om det vid påföljdsbestämningen finns skäl att beakta väsentlig medverkan i utredningen av annans brottslighet enligt åklagaren, ska denne lämna ett förslag till påföljd i stämningsansökan. Denna ska även anges i domen anser utredningen.⁴² Detta då förutsebarheten för den tilltalade skulle få en mer framskjuten roll under rättegången, då domstolens resonemang i påföljdsfrågan kan utgå från det bifogade påföljdsförslaget. Utredningen menar dessutom att det kan leda till tydligare och mer utförliga domskäl, som visar betydelsen av den tilltalades medverkan i domstolsprocessen.

Det föreskrivs därutöver att påföljdsförslag skulle leda till en ökad förutsebarhet för den tilltalade och ett ökat incitament att samarbeta med de brottsutredande myndigheterna. Den misstänkte får dessutom bättre förutsättningar att utifrån påföljdsförslaget förbereda sitt försvar och själv lägga fram de omständigheter som kan ge denne en lindrigare påföljd. Då det inte är ovanligt att framkommer nya omständigheter eller att den tilltalade drar tillbaka vittnesmål under huvudförhandlingens gång, menar utredningen att det ska finnas möjlighet för åklagaren att ändra sitt påföljdsförslag under pågående rättegång eller i samband med överklagande av en dom, såväl som i skärpande som mildrande riktning.⁴³

⁴¹ SOU 2021:35 s. 256 ff.

⁴² Ibid. s. 267 ff.

⁴³ Ibid. s. 270 f.

3.2 Urval av remissvar

Då införandet av ett kronvitnesssystem torde påverka den svenska rättsordningen och därigenom de rättsliga myndigheterna och institutionerna, ska uppsatsen nedan redogöra för hur remissinstanserna Sveriges advokatsamfund samt Lagrådet förhåller sig till den ovan presenterade utredningen. Uppsatsens begränsade omfattning omöjliggör en redogörelse för samtliga remissinstansers inställning till utredningen, varpå det är relevant att belysa att en relativt stor andel av remissinstanserna ställer sig positiva till förslaget med olika förbehåll. Några av dessa instanser är Brå, Åklagarmyndigheten samt Svea hovrätt.⁴⁴

3.2.1 Sveriges advokatsamfund

Sveriges advokatsamfund har tidigare behandlat sin inställning till kronvitnesssystem i två tidigare remissvar, varpå de i det nuvarande remissvaret i aktuella delar hänvisar till sina tidigare, oförändrade ståndpunkter. De tidigare remissyttrandena kommer inte behandlas i denna del, då endast remissvaret till den aktuella utredningen är av relevans.

Advokatsamfundet avstyrker författningsändringen vad gäller strafflindring vid medverkan till utredning av annans brottslighet. De menar därutöver att det i vart fall bör vara begränsat till brottslighet till vilken den tilltalade har koppling till, då det annars kan uppstå svårigheter för den tilltalade att bedöma och förutse förutsättningarna för strafflindring. I det fall bestämmelsen införs anser de även att information om möjligheten till strafflindring inte bör delges den tilltalade förrän en offentlig försvarare har förordnats och är närvarande för att kunna rådge och biträda den tilltalade.⁴⁵

⁴⁴ Lagrådsremiss, *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring*, s. 51.

⁴⁵ R-2021/1115, Sveriges advokatsamfund, remissyttrande, s. 1 f., <https://www.regeringen.se/4a7da1/contentassets/02e4fffeaf9247be96aa75441ad39d56/sveriges-advokatsamfund.pdf>

Samfundet belyser fyra kritiska argument mot kronvitnesssystem;⁴⁶

1. Risken för falska angivelser.
2. Risken att starka, dominanta brottslingar försöker uppnå fördelar på bekostnad av de svagare, mindre dominanta brottslingarna.
3. Risken att strafflindring förespeglas under förundersöknings gång, vilka sedermera inte realiserar genom domstolens bedömning.
4. Att uppgifterna som lämnas av en misstänkt om annans brottslighet bör tillskrivas lågt bevisvärde.

Fortsättningsvis resonerar remissvaret kring den påverkan som strafflindringsgrunden kan få ur ett brottsofferperspektiv, då det kan upplevas som stötande för offret att den som agerar som kronvittne inte blir lika hårt straffad som den annars skulle ha blivit.⁴⁷ Samfundet är dessutom tveksamma till om de skyddsåtgärder som finns är tillräckliga för att kunna skydda kronvittnen. Om skyddet inte är tillräckligt starkt riskerar kronvittnen att utsättas för repressalier på grund av uppgifterna de har lämnat, vilket skulle undergräva förtroendet för den svenska rättsstaten och skapa ett minskat incitament att vilja medverka i utredningen av annans brottslighet.⁴⁸

Avslutningsvis belyser Sveriges advokatsamfund den begränsade tillämpning och de praktiska problem som uppstått i mål med 2015 års införda möjlighet till strafflindring vid medverkan till egen brottslighet, med tanke på likheterna mellan de olika bestämmelserna.⁴⁹

⁴⁶ Ibid. s. 2 ff.

⁴⁷ R-2021/1115, Sveriges advokatsamfund, remissyttrande, s. 2 f., <https://www.regeringen.se/4a7da1/contentassets/02e4fffeaf9247be96aa75441ad39d56/sveriges-advokatsamfund.pdf>

⁴⁸ Ibid. s. 2 f.

⁴⁹ Ibid. s. 3.

3.2.2 Lagrådet

Lagrådets yttrande inleder med att slå fast att införandet av ett kronvitnesssystem skulle leda till att effektivitetshänsyn får en alltmer central roll i straffprocessrätten, jämfört med de annars centrala principerna kring proportionalitet och ekvivalens. Detta faktum i sig anser Lagrådet inte vara ett problem, då förslaget till stor del bygger vidare på den nuvarande regleringen i 29 kap. 5 § 1 st. p. 5 BrB.⁵⁰

Vidare menar Lagrådet att kronvittnesregleringen väcker flertalet frågor ur ett rättsäkerhets-respektive rättstillämpningsperspektiv och redogör för ett urval av dessa;

Lagrrådet menar inledningsvis att trots att det är ovanligt att rätten går utöver åklagarens uppfattning i påföljdsfrågan, kan de inte ställa sig bakom utredningens formulering av förslaget. Detta då det indikerar att rätten ska godta åklagarens i förväg uppgjorda förslag till påföljd utan relevant insyn i den faktiska medverkan i utredningen. Ett annat motargument handlar om att domstolen ska ha ett tillräckligt underlag för att kunna göra en välgrundad bedömning i påföljdsbestämningen. Om den tilltalade har medverkat i utredningen av annans brottslighet som inte har en koppling till den tilltalades egen brottslighet, skulle detta innebära att domstolen är beroende av åklagarens lämnade bevisning och är oförmögen att göra en egen bedömning. Lagrådet menar att detta kan ifrågasättas ur ett rättsäkerhetsperspektiv och försvåra strävandet mot en enhetlig rättstillämpning.⁵¹

⁵⁰ Lagrådets yttrande, 2022-02-21, s. 3. <https://www.lagradet.se/wp-content/uploads/2022/02/En-starkt-rattsprocess-och-en-okad-lagforing.pdf>

⁵¹ Ibid. s. 6.

Bevisvärdet av de uppgifter som lämnas av en tilltalad om en annans brottslighet är en svår avvägning, då den domstol som handlägger det ”andra målet” får ta del av uppgifter från en individ som är eller har varit misstänkt själv för allvarlig brottslighet.⁵² En fråga som Lagrådet belyser, vilket inte togs upp i deras remissvar, är den situation att uppgifterna som lämnas inte anses vara av väsentlig betydelse vid lagföringstidpunkten varpå strafflindring uteblir. Om det vid ett senare tillfälle är möjligt att utreda en annans persons brottslighet på ett väsentligt sätt genom denna information förefaller det som att den tilltalade inte premieras för sin medverkan. Även den motsatta situationen tas upp.⁵³

Lagrådet anser att brottsofferperspektivet borde ha diskuterats mer utförligt i utredningen. Detta då kronvitnesssystemet kan ge upphov till en försämrad situation för brottsoffer, då gärningspersoner kan ges avsevärt lindrigare straff. Detta kan i sin tur vara positivt för den andra gärningspersonens brottsoffer, men en ogynnsam situation skapas icke desto mindre.⁵⁴

Påföljdsreduktionens storlek i olika fall är ytterligare en aspekt som diskuteras. Utredningen menar att en utveckling i praxis får följa, vilket riskerar att skapa en ojämn rättstillämpning till en början åtminstone.⁵⁵ Lagrådet önskar i detta sammanhang tydligare och mer utförlig vägledning hur detta ska gå till och att det beaktas att systemet i första hand ligger på åklagaren.

Avslutningsvis lyfter Lagrådet att det framstår som osannolikt att införandet av ett kronvitnesssystem på ett avsevärt vis skulle motverka den allvarliga brottsligheten. Det framstår som tveksamt för Lagrådet att fördelarna med ett sådant system skulle överväga de potentiella, ovan angivna nackdelarna.

⁵² Lagrådets yttrande, 2022-02-21, s. 6. <https://www.lagradet.se/wp-content/uploads/2022/02/En-starkt-rattsprocess-och-en-okad-lagforing.pdf>

⁵³ Ibid. s. 7.

⁵⁴ Ibid. s. 7 f.

⁵⁵ Ibid. s. 8.

Lagrådet avråder därför ett genomförande av förslaget och menar att frågan får avgöras politiskt.⁵⁶

3.3 Det norska kronvitnesssystemet

Med tanke på likheterna mellan rättsordningarna i de nordiska länderna, är det ett naturligt steg att mot bakgrund av utredningens förslag, även undersöka hur ett kronvitnesssystem redan ser ut i en likartad rättsordning, det vill säga i Norge.

I 78 § i den norska straffloven behandlas förmildrande omständigheter vid straffmätning, i likhet med den svenska motsvarigheten i 29 kap. 5 § BrB. Till skillnad från den svenska paragrafen, återfinns en bestämmelse om möjlighet till strafflindring vid lämnande av uppgifter om annans brott.⁵⁷

Bestämmelsen tillkom 2008 som en del av en större straffrättsreform, då praxis kring strafflindringsgrunder kodifierades. Enligt paragrafens lydelse ska uppgifterna bidra till väsentlig grad av utredningen.⁵⁸

Strafflindring kan aktualiseras både för uppgifter om brott som den tilltalade själv deltagit i, men även andra, självständiga brott där den tilltalade inte varit delaktig. Det finns inget som föreskriver en koppling mellan den som medverkar i utredningen och brottet denne informerar om. I ett rättsfall från 2012 fastslås tre aspekter som ska påverka betydelsen av medverkan; omfattningen av samarbetet, betydelsen samarbetet har haft för utredningen samt vilka risker som den medverkande har utsatt sig själv för genom samarbetet.⁵⁹

⁵⁶ Lagrådets yttrande, 2022-02-21, s. 9. <https://www.lagradet.se/wp-content/uploads/2022/02/En-starkt-rattsprocess-och-en-okad-lagforing.pdf>

⁵⁷ SOU 2021:35 s. 202.

⁵⁸ Ibid. s. 202.

⁵⁹ Ibid. s. 203.

Den svenska utredningen mötte även företrädare för det norska rättsväsendet, för att få en närmare insikt i hur bestämmelsen tillämpas. Enligt företrädarna tillämpas bestämmelsen i praktiken och framförallt när det gäller svår organiserad brottslighet med flera gärningspersoner och flera begångna brott.⁶⁰ De tre ovannämnda kriterierna är inte jämställda, då det som tillmäts störst betydelse är att uppgifterna ska ha gjort skillnad i utgången av det mål där uppgifter lämnats. Åklagaren är vanligtvis tydlig med vad hen anser att straffreduktionen bör vara och som regel följer domstolen dennes uppfattning vid straffmätningen.⁶¹

Det belyses även att domstolen har en begränsad insyn i hur den tilltalade har medverkat till annans brottslighet. Rätten har inte möjlighet att värdera betydelsen av medverkan själva och de kan dessutom inte veta den tilltalades egentliga skäl till medverkan och relationer till andra kriminella personer.⁶² Enligt de norska företrädarna finns det en tydlig kommunikation mellan den tilltalade som medverkar och åklagaren vid förhör, gällande vilken straffreduktion som kan komma att bli aktuell i utbyte mot särskild information. Även skyddsåtgärder, exempelvis vittnesskyddsprogram eller vilken anstalt den tilltalade hamnar på, är aspekter som åklagaren förhandla om.⁶³

⁶⁰ SOU 2021:35 s. 203.

⁶¹ Ibid. s. 203.

⁶² Ibid. s. 204.

⁶³ Ibid. s. 204.

4 Analys och slutsatser

Vittnen är ett nödvändigt instrument för att upprätthålla ett fungerande rättssamhälle, för att förebygga och öka lagföringen av brott. Mot bakgrund av detta är det precis därför regeringen vill utöka möjligheterna till vittnesmål, genom införandet av den nya strafflindringsgrunden om medverkan till utredningen av annans brottslighet, så kallade kronvittnen.

I alla olika rättsliga debatter, när det talas om införande av en ny reglering i den svenska rättsordningen, finns det motstående intressen som talar för respektive emot att den nya bestämmelsen införs. Ibland är det möjligt att finna att ett visst intresse klart överväger nyttan av det motstående, medan det ibland är desto jämnare varpå den politiska styrningen får den avgörande rollen.

Med införandet av ett kronvitnessystem, ämnar regeringen förstärka effektiviteten i det svenska rättssamhället. Den organiserade brottsligheten, och de allvarliga konsekvenserna denna medför, ser regeringen bland annat behöver lösas på den rättsliga arenan genom att fler misstänkta gärningspersoner ska få incitament att vilja delge information om andras brottslighet. Detta då det kan leda till en ökad lagföring, och i teorin en minskad brottslighet totalt sett.

Som tidigare redogjorts för har strafflindringsgrunder generellt sett, men även strafflindring vad gäller medverkan till utredningen av egen respektive annans brottslighet, föranlett flertalet diskussioner i olika svenska utredningar och propositioner. Fram tills för några år sedan har ett konkret kronvitnessystem i den svenska rättsordningen diskuterats översiktligt eller inte alls i svenskt offentligt tryck och det har som ovan nämnts ofta lyfts flera motargument mot införandet av detta.

De motstående intressena jämfört med den effektivitet ett kronvitnesssystem ämnar åstadkomma, är ekvivalensprincipen, likabehandlingsprincipen samt förutsebarhetsprincipen. Detta eftersom systemet riskerar att skapa en rättstillämpning och praxis som inte är enhetlig, att tilltalade utifrån detta inte bedöms och lagförs på samma sätt samt att tilltalade därigenom får svårt att förutse deras rättsliga process och när och på vilket sätt strafflindring enligt detta är aktuellt.

Fastän dessa principer är individuella och kan bedömas var för sig, är det möjligt att argumentera för att de alla ingår i ett större samlingsbegrepp, nämligen den svenska rättssäkerheten. Enligt min egen uppfattning bör det krävas av en rättssäker domstolsprocess att principerna om ekvivalens, likabehandling samt förutsebarhet efterföljs för att lagföringen ska anses ha uppnått detta. Även detta har lyfts av diverse remissinstanser och tidigare utredningar ovan, att ett kronvitnesssystem kan anses vara problematiskt ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

Under uppsatsens faktaframställning har det redovisats hur nuvarande, relevant reglering ser ut och hur den föreslagna ordningen skulle fungera samt remissinstansernas inställning till detta och hur systemet har implementerats i andra nordiska länder. Denna del utgör de lega lata, det vill säga en redogörelse för den nu gällande rätten. Mot bakgrund av detta och uppsatsens syfte och frågeställningar, är det nödvändigt att föra en de lege ferenda diskussion, eftersom den föreslagna regleringen inte trätt ikraft. Det är intressant att bedöma hur lagstiftningen bör se ut för att bevara den svenska domstolsprocessens integritet samt för att avgöra vilka intressen som bör väga tyngst.

I det första ledet har vi att avgöra om den föreslagna regleringen innebär att den svenska domstolsprocessen förvanskas vad gäller rättssäkerheten. Till en början bör belysas den praxis som tidigare nämndes.

Enligt Europadomstolens praxis är det inte stridigt med ett kronvitnesssystem utifrån art. 6 i EKMR, det vill säga rätten till en rättvis rättegång, vilket kan anses omfatta rättssäkerheten dessutom. Europadomstolen ställer dock upp vissa krav som måste uppfyllas av ordningen, för att förfarandet ska anses vara giltigt utifrån art. 6 i EKMR. Detta handlar om att skillnaden i strafflindring inte får vara alltför stor för att den tilltalade inte ska känna sig tvingad att erkänna, samt att inte bli pressad att belasta sig själv. Mot bakgrund av detta förefaller det som tydligt att ett kronvitnesssystem är rättssäkert, såtillvida uppbyggnaden av detta görs på ett adekvat vis.

Utifrån det ovanförda materialet är det dock möjligt att ifrågasätta denna praxis. Hur ett kronvitnesssystem är uppbyggt påverkar självfallet effektiviteten, likaså vilka följder det kan få och vilka principer och rättigheter som aktualiseras. Som utredningen framhåller ska ett påföljdsförslag lämnas i samband med stämningsansökan, efter en dialog mellan den tilltalade och åklagaren för att denne ska kunna avgöra om strafflindring kan bli aktuellt och i sådana fall hur mycket. Detta är menat att öka förutsebarheten i processen.

Som samfundet anført ovan finns det dock en risk att påföljdsförslaget inte följs, vilket skulle tala emot förutsebarheten i frågan. I det fall påföljdsförslaget ständigt skulle följas går det att ifrågasätta, som Lagrådet menar, om domstolen på grund av begränsad insyn av hur väsentlig medverkan egentligen har varit blir alltför bunden vid förslaget.

Detta skulle i och för sig gynna förutsebarheten, men samtidigt skulle likabehandlingsprincipen och ekvivalensprincipen åsidosättas i och med domstolens begränsade förmåga att själva avgöra i strafflindringsfrågan. Utan klara direktiv och vägledning riskerar den praxis som skapas på området dessutom bli ojämn och oenhetlig, vilket skulle underminera systemets funktion och minska incitamentet att medverka då det inte blir tillräckligt förutsebart vilken strafflindring som kan tillämpas i det enskilda fallet.

Samtidigt visar utredningen att kronvitnesssystemet har gett goda resultat utomlands, bland annat i den norska rättsordningen, vilket bör tala för att en liknande ordning i Sverige skulle. Som dessutom framgår av NJA 2009 s. 599, kan det påstås att ett svenskt kronvitnesssystem redan finns och har tillämpats i ett begränsat antal fall. Förvisso i en annan utformning än författningsförslaget och som ett indirekt resultat av annan lagstiftning.

Eftersom det redan förekommer att tilltalade delger information om andras brottslighet när denne medverkar till utredningen av sin egen brottslighet vid stora brottsutredningar, kan detta beteende uppmuntras och dessutom belönas genom ett kronvitnesssystem. Fastän den nuvarande regleringen i 29 kap. 5 § 1 st. 9 p. BrB endast i särskilda undantagsfall kan aktualisera någon form av strafflindring för vad som kan likställas med medverkan till utredningen av annans brottslighet, kan det utifrån detta tala för att ett renodlat kronvitnesssystem inte skulle vara alltför främmande i den svenska rättsordningen.

För att återgå till frågan om hur lagstiftningen bör se ut är det värt att belysa förhållandet mellan den tilltalade som medverkar i utredningen av annans brottslighet, åklagaren samt domstolen. Hur dessa aktörer samspelar är avgörande för huruvida regleringen uppnår sitt syfte eller ej. Det faktum att bevisvärdet kan ifrågasättas av de uppgifter som lämnas, bemöts av utredningen genom att domstolen alltid står inför att bedöma bevisvärdet av diverse uppgifter och vittnesmål, varpå de är vana vid att hantera potentiellt osanna uppgifter. Denna aspekt ifrågasätts inte, däremot bristen på insyn i förhållandet mellan den tilltalade och åklagaren, vilket redan har nämnts.

För att domstolen ska kunna avgöra om väsentlighetsrequisitet verkligen har uppnåtts och om uppgifterna har fört utredningen framåt är det essentiellt att det finns en så stor insyn som möjligt. Detta är även viktigt för hur dessa uppgifter ska tillmätas betydelse vid straffmätning och påföljdsval.

Utan insyn riskerar domstolen att döma utan all fakta på bordet, och alltför stor vikt läggs vid åklagarens och den tilltalades samarbete utom huvudförhandlingen. Detta skulle skada den svenska rättsprocessen och grundläggande rättsprinciper, däribland de tre ovannämnda principerna om ekvivalens, likabehandling samt förutsebarhet.

I det fall lagstiftningen skulle implementeras, anser jag, i likhet med vissa av remissinstanserna, att det krävs en tydligare vägledning vid införandet av bestämmelsen. Åklagaren respektive domstolen är i behov av att veta hur de ska förhålla sig till systemet och påföljdsförslaget. Det är nödvändigt att detta realiserar, då kronvitnesssystemet annars riskerar att ge upphov till fler problem än vad det löser själv.

Det finns inget objektivt rätt svar angående vilka intressen som ska väga tyngst i en rättsstat. Den svenska rättsordningen eftersträvar processuell rättvisa, för att det ens ska finnas möjlighet till en materiell rättvisa. Det framstår som tydligt att det finns diskrepans mellan effektivitet respektive rättssäkerhet i en rättsordning och en svårhet att kombinera dessa två samtidigt. Beroende på vilket intresse som kan anses väga tyngst aktualiseras frågan om ett sådant system borde införas i det fall rättssäkerheten inte prioriteras främst.

Enligt min egen uppfattning, vilken delas av vissa av remissinstanserna samt diverse betänkanden, finns det ett flertal frågetecken vad gäller utredningens förslag samt kronvitnesssystemet som helhet. Till stor del lyckas dock utredningen bemöta motargumenten, med olika övertygelse. Att potentiellt sett åsidosätta flera centrala rättssäkerhetsprinciper, i jakten på ökad effektivitet och lagföring av kriminella handlingar, anser jag vara en farlig utveckling för en rättsstat.

Intresset av att förebygga och lagföra brottslighet bör inte underdrivas, likaså vikten av detta för att behålla den nödvändiga stabiliteten i rättsstaten. Att däremot lagstifta på ett sätt som potentiellt sett kan undergräva domstolens roll och i negativ bemärkelse påverka den tilltalades rättigheter, alternativt samhället indirekt genom felaktigt utdelade straff, är dock en aspekt som inte bör behandlas bortglömmas.

Det framstår som en reell risk att principerna om ekvivalens, likabehandling samt förutsebarhet kan undermineras genom detta författningsförslag, och då jag anser att rättssäkerheten bör vara vägledande och avgörande, är kronvitnesssystemet något som inte bör införas i den svenska rättsordningen. En mer detaljerad plan för hur implementeringen ska gå till för att säkerställa rättssäkerheten är det som krävs för att kronvitnesssystemet ska kunna bli aktuellt utifrån detta perspektiv.

Avslutningsvis bör belysas att det såklart alltid finns vissa potentiella risker med införandet av ny reglering, och möjligheten finns att kronvitnesssystemet inte skulle påverka rättssäkerheten nämnvärt i negativ bemärkelse. Då förslaget kan påverka utgången i stora, allvarliga brottmålsprocesser bör allvaret i denna fråga inte ses lättvindigt. Lagreformer som riskerar att substantiellt påverka domstolsprocessen bör behandlas med stor försiktighet så att intresseavvägningen och tillämpningen ska kunna utformas på adekvat vis.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

SOU 1986:14 Påföljd för brott: (om straffskalor, påföljdsval, straffmätning och villkorlig frigivning m.m.).

Prop. 1987/88:120 Om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.).

SOU 2005:117 Ett effektivare brottmålsförfarande – några ytterligare åtgärder: Slutbetänkande.

Prop. 2014/15:37 Straff lindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet.

Rapport 2019:10 Brå, En studie om tystnad mot rättsväsendet.

SOU 2019:38 Stora brottmål – nya processrättsliga verktyg.

SOU 2021:35 En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring.

Lagrådsremiss, En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring.

Lagrådets yttrande, 2022-02-21, <https://www.lagradet.se/wp-content/uploads/2022/02/En-starkt-rattsprocess-och-en-okad-lagforing.pdf>

R-2021/1115, Sveriges advokatsamfund, remissyttrande, <https://www.regeringen.se/4a7da1/contentassets/02e4fffeaf9247be96aa75441ad39d56/sveriges-advokatsamfund.pdf>

Rättsfall

NJA 2009 s. 599.

Litteratur

Kleineman, Jan, 'Rättsdogmatisk metod' i *Juridisk metodlära*, Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2018.

Peczenik, Aleksander, *Vad är rätt?: om demokrati, rättsäkerhet, etik och juridisk argumentation*, 1. uppl., Fritze, Stockholm, 1995.